

Richtlijn diagnostiek en behandeling autisme- spectrumstoornissen bij kinderen en jeugdigen

*P.F. Schothorst (voorzitter), H. van Engeland, R.J. van der Gaag,
R.B. Minderaa, A.P.A.M. Stockmann, G.M.A. Westermann, H.A. Floor-
Siebelink (ambtelijk secretaris) (Werkgroep richtlijn autisme en
aanverwante stoornissen bij kinderen en jeugdigen van de
Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie)*

*In samenwerking met het Landelijk Kennis Centrum Kinder- en
Jeugdpsychiatrie*

Aan hoofdstuk 4 en 8 werkten mee A.A. de Bildt en C.E.J. Ketelaars

Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie, opgericht 17 november 1871

De Tijdstroom, Utrecht

© 2009 Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie

E-mail: info@nvvp.net

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede

Uitgegeven door De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht.

Internet: www.tijdstroom.nl

E-mail: info@tijdstroom.nl

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Waar dit mogelijk was is aan auteursrechtelijke verplichtingen voldaan. Wij verzoeken eenieder die meent aanspraken te kunnen ontlenen aan in dit boek opgenomen teksten en afbeeldingen, zich in verbinding te stellen met de uitgever.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie. Toestemming voor gebruik van tekst(gedeelten) kunt u schriftelijk en uitsluitend bij de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie aanvragen.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW Amstelveen.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Deze richtlijn is geen standaard die in alle omstandigheden van toepassing verklaard kan worden. Standaarden zijn dwingend en men dient er in principe niet van af te wijken. Van richtlijnen mag in individuele gevallen, mits beredeneerd, afgeweken worden. Ze zijn bedoeld om rationeel klinisch handelen te ondersteunen.

ISBN 978 90 5898 149 3

NUR 875

Inhoud

Intentieverklaring en verantwoording — 9

Hoofdstuk 1 Inleiding

- 1 Aanleiding — 11
- 2 Proces — 11
- 3 Probleemstelling — 12
- 4 Doelstelling — 14
- 5 Richtlijngebruikers — 15
- 6 Definities — 15
- 7 Werkwijze werkgroep — 16
- 8 Onafhankelijkheid werkgroep — 16
- 9 Selectiecriteria literatuur en wetenschappelijke onderbouwing — 17
- 10 Kosteneffectiviteit — 17
- 11 Implementatie en indicatorontwikkeling — 18

Hoofdstuk 2 Klinische verschijnselen

- 1 Inleiding — 19
- 2 Kenmerken — 19
- 3 Differentiële diagnose — 24
- 4 Beloop en prognose — 26

Hoofdstuk 3 Risicofactoren voor het ontwikkelen van ASS

- 1 Vraagstelling — 29
- 2 Zoekstrategie — 29
- 3 Wetenschappelijke onderbouwing — 29
- 4 Conclusies — 32
- 5 Aanbevelingen — 32

Hoofdstuk 4 Diagnostiek en het gebruik van meetinstrumenten

- 1 Vraagstelling — 33
- 2 Zoekstrategie — 33
- 3 Selectiecriteria literatuur — 34
- 4 Wetenschappelijke onderbouwing — 34
- 5 Conclusies — 43
- 6 Overige overwegingen — 43
- 7 Aanbevelingen — 45

Hoofdstuk 5 Aanvullend onderzoek

- 1 Vraagstelling — 49
- 2 Zoekstrategie — 49
- 3 Selectiecriteria literatuur — 49
- 4 Wetenschappelijke onderbouwing — 50
- 5 Conclusies — 52
- 6 Overige overwegingen — 53
- 7 Aanbevelingen — 53

Hoofdstuk 6 Comorbiditeit

- 1 Vraagstelling — 55
- 2 Zoekstrategie — 55
- 3 Selectiecriteria literatuur — 55
- 4 Wetenschappelijke onderbouwing — 55
- 5 Conclusies — 60
- 6 Overige overwegingen — 60
- 7 Aanbevelingen — 61

Hoofdstuk 7 Voorlichting en advies

- 1 Vraagstelling — 63
- 2 Zoekstrategie — 63
- 3 Selectiecriteria literatuur — 63
- 4 Wetenschappelijke onderbouwing — 64
- 5 Psycho-educatie — 64
- 6 Conclusies — 66
- 7 Overige overwegingen — 66
- 8 Aanbevelingen — 66

Hoofdstuk 8 Gedragmatige behandeling

- 1 Vraagstelling — 69
- 2 Zoekstrategie — 69
- 3 Wetenschappelijke onderbouwing — 69
- 4 Een educatieve benadering — 70
- 5 Gedragsmodificatieprogramma's — 71
- 6 Vroege interventies gericht op 'voorlopers van autisme' — 72
- 7 Veel gebruikte interventies waarvoor geringe evidentie bestaat — 72
- 8 Veel genoemde methoden waarvoor geen evidentie bestaat — 72
- 9 Conclusies — 73
- 10 Overige overwegingen — 73
- 11 Aanbevelingen — 74

Hoofdstuk 9 Medicamenteuze ondersteuning

- 1 Vraagstellingen — 75
- 2 Zoekstrategie — 75
- 3 Selectiecriteria literatuur — 75
- 4 Wetenschappelijke onderbouwing — 75
- 5 Effectmetingen — 82
- 6 Conclusies — 82
- 7 Overige overwegingen — 83
- 8 Aanbevelingen — 83

Hoofdstuk 10 Samenvatting

- 1 Inleiding — 85
- 2 Risicofactoren — 86
- 3 Diagnostiek — 87
- 4 Behandeling — 88

Hoofdstuk 11 Implementatie van de richtlijn en voorstellen voor verder onderzoek

- 1 Inleiding — 91
- 2 Wetenschappelijke onderbouwing — 91
- 3 Conclusies — 92
- 4 Overige overwegingen — 93
- 5 Aanbevelingen — 94
- 6 Voorstellen voor verder wetenschappelijk onderzoek — 94

Literatuur — 95

Bijlage 1

DSM-IV-TR-criteria voor de vijf subtypen autismespectrumstoornissen

- DSM-IV-TR-criteria voor autistische stoornis — 113
- DSM-IV-TR-criteria voor de stoornis van Asperger — 114
- DSM-IV-TR-criteria voor 'stoornis van Rett' — 115
- DSM-IV-TR-criteria voor desintegratiestoornis op de kinderleeftijd — 116
- DSM-IV-TR-criteria voor PDD-NOS — 117

Bijlage 2

Indeling van de literatuur naar de mate van bewijskracht en niveau van de conclusies

- Voor artikelen over preventie of therapie — 119
- Voor artikelen over diagnostiek — 119
- Niveau van de conclusies — 120

Bijlage 3

Stappenplan Diagnostiek autismespectrumstoornissen

Stap 1 — 121

Stap 2 — 121

Stap 3 — 122

Stap 4 — 122

Bijlage 4 Overzicht behandeling en begeleiding van autismespectrumstoornissen

1 Medicamenteuze therapie of adviezen — 123

2 Stroomdiagram behandeling en begeleiding van autismespectrumstoornissen — 125

Intentieverklaring en verantwoording

Deze richtlijn is niet gemaakt om te dienen als de standaard voor medisch psychiatrische zorg die in alle omstandigheden en behandelomgevingen van toepassing kan worden verklaard. Standaarden zijn dwingend en men dient er in principe niet van af te wijken. Van richtlijnen mag in individuele gevallen beredeneerd afgeweken worden. Ze zijn bedoeld om het rationele klinische handelen te ondersteunen. De term protocol dient in dezen vermeden te worden, omdat deze term, in vergelijking met de term richtlijn, meer van toepassing is op handelingen, dwingend is en niet altijd gebaseerd is op klinisch wetenschappelijk onderzoek. Doorgaans houdt dit ook geen appreciatie in van individuele verschillen tussen patiënten voor wat betreft de wenselijkheid van de mogelijke uitkomsten van klinisch handelen.

De hier beschreven richtlijn is een binnen de psychiatrische beroepsgroep overeengekomen gedragslijn voor gepaste zorg, die gebaseerd is op actueel klinisch wetenschappelijk onderzoek naar effectiviteit en doelmatigheid van beschikbare alternatieven, rekening houdend met de situatie van de patiënt. Zich houden aan richtlijnen is geen garantie voor een succesvolle behandeling, noch omvatten de richtlijnen alle werkzame behandelingen of sluiten ze andere succesvol gebleken behandelingen uit. Een behandelingsplan wordt uiteindelijk vastgesteld door de behandelend psychiater in samenspraak met de patiënt, uitgaande van de klinische informatie gegeven door de patiënt, de beschikbare diagnostische mogelijkheden en behandel mogelijkheden. Deze richtlijn is ontwikkeld door klinisch werkzame psychiaters en anderen, deskundig in het betreffende onderwerp.